

Martin Zadrarin, O.P., Abstractiones de libro Sententiarum (13. / 14. st.). Editio princeps s podacima o autoru, djelu, rukopisu i izvornome tekstu. (Croatica Christiana – Fontes, svezak XXIV – Scripta auctorum medii aevi 3), prir. Marijan Biškup, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006, 196 str.

Priredivač ovog izdanja predstavlja se na kraju knjige: »Marijan Biškup (23. 8. 1939.), svećenik-dominikanac, doktor teoloških znanosti, profesor moralne teologije i ljudskih prava na Katoličkome bogoslovnom fakultetu, Katehetskom institutu i na Institutu za teološku kulturu na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu, nosilac katedre moralne teologije, član uredništva časopisa »Croatica christiana periodica« sa stalnom rubrikom *Primljene publikacije*, glavni urednik časopisa »Blaženi Augustin Kažotić«, glasila za štovanje i kanonizaciju prvoga hrvatskog blaženika. Autor je brojnih članaka, priloga i prikaza s područja moralne teologije i povijesti teološke misli u nas s oko 220 bibliografskih jedinica (savjest, epikeja, eutanazija, ekologija, odnos etike i umjetnosti, prilog hrvatskih dominikanaca razvoju mariologije u nas, pučka pobožnost, prinos hrvatskih dominikanaca razvoju teološke misli: Pavao Dalmatinac, Martin Zadrarin, Augustin Kažotić, Klement Ranjina, Albert Dujam Gliričić i dr.« (str. 175).

Izdanje počinje predstavljanjem autora ovog rukopisa iz pera M. Biškupa i Franje Šanjeka (str. 7–9). Slijedi »Paleografska analiza rukopisa« iz pera Jakova Stipišića (str. 11–13). Uvodni dio završava skromnim predstavljanjem »*Sentencija Petra Lombardskoga*« iz pera M. Biškupa (str. 15–19). Najveći dio, razumljivo, zauzima tekst objavljenog rukopisa (str. 21–160). U zaključnom dijelu ove knjige doneseni su sažeci na engleskomu, francuskomu i hrvatskomu.

Nije potrebno dublje ulaziti u sadržaj ovoga djela. Riječ je o jednom od (bez)brojnih komentara na klasično djelo Petra Lombardanina (Novara, kraj XI. st. – Pariz, 1160) *Libri IV Sententiarum* (tekstova ili »sentencija« crkvenih otaca) koje je u srednjem vijeku, poslije Biblije, bilo najviše prepisivano i komentirano, što mu

je pribavilo naslov *magister Sententiarum*. Teško je naći nekog srednjovjekovnog teologa dostojna tog imena da se nije okušao u njegovu komentiranju. Dovoljno je spomenuti da su se i najistaknutiji teolozi »visoke« skolasitike kao Toma Akvinski (1225–1274) i Bonaventura (1217–1274) proslavili svojim komentarima na Lombardaninovo djelo. U tim komentarima, osim u rjeđim slučajevima, ne treba tražiti posebnu originalnost, iako je i nje bilo. Ona su, naime, u većini slučajeva, prepričavala »opća mjesta« patrističke teologije. Naš Zadraniin raspravlja uglavnom o uobičajenoj problematici svog vremena s obzirom na dogmatsku i moralnu teologiju: o Trojstvu, Očevoj biti, Božjoj moći, mudrosti, predestinaciji, Božjoj volji, anđelima, teološkim krepostima itd. Tekstualna analiza njegova rada pokazuje da se njegov autor na mnogo mjesta poziva na autoritet sv. Augustina umjesto na svog uvaženog subrata Tomu Akvinskoga. Aristotela spominje svega šest puta. Ta činjenica nemalo iznenađuje, jer je već 1286. godine generalni kapitul Dominikanskog reda održan u Parizu izdao strogu zapovijed: »Districtius iniungimus et mandamus, ut fratres omnes et singuli, prout sciunt et possunt, efficacem dent operam ad doctrinam venerabilis magistri fratris Thomae de Aquino recolende memorie promovendam et saltem ut est opinio defendendam, et si qui contrarium facere attemptaverint assertive, sive sint magistri sive bacallarii, lectores, priores et alii fratres eciam aliter sencientes, ipso facto ab officiiis propriis et graciis ordinis sint suspensi, donec per magistrum ordinis vel generale capitulum sint restituti...«, nakon čega su na dominikanskim učilištima Lombardaninove *Sentencije* bile zamijenjene Akvinčevom *Teološkom sumom*. On Tomu Akvinskoga uopće ne spominje, što bi više priličilo teologu Franjevačkog nego Dominikanskog reda. Što se pak tiče važnosti Zadraniinova djela, nju prije svega treba tražiti u činjenici da je ono prvi poznati komentar jednog hrvatskog teologa na Lombardaninove *Sentencije*.

Izdanje ovog djela, koje njegov autor naziva »editio princeps«, poglavlje je za sebe. U vezi s tim želio bih učiniti nekoliko opaski:

Prije svega, treba naglasiti da je moralna i znanstvena obveza izdavača bila navesti tko, kada i kako je otkrio taj rukopis. Bio je to ugledni i zaslužni švicarski dominikanac Thomas Kaeppli i to je objavio u III. sv. svog životnog četverotomnog djela *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi* (Romae, Ad S. Sabinae, 1980, str. 113) navevši precizno knjižnicu talijanskog gradića Urbanije u kojoj se nalazi. Umjesto toga naš izdavač izbjegava odgovoriti na to važno pitanje pribjegavši taktici »zamagljivanja«. U tu svrhu u bilješki br. 1 otisnutoj sitnim slovima ispod teksta piše: »Rim, AGOP (Arhiv Kurije Dominikanskoga reda) XI, 21700, nro 9: H. D. CHRISTIANOPULO, *Index codicum manuscritorum qui extant in bibliotheca Jadransis Fratrum Praedicatorum*; Th. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, sv. III, Roma, 1980., str. 113, br. 2969; F. ŠANJEK, »Počeci teologije u Hrvata«, *Croatica christiana periodica*, V (1981.), 7, str. 134–135.« Tko bi bio u stanju iz te bilješke uopće naslutiti da je Kaeppli otkrio taj rukopis, kao uostalom i tolike druge? Izdavač pokazuje da ne zna ni što znači ona kratica AGOP. Ne radi se o »Arhivu Kurije Dominikanskog reda«, nego o Generalnom arhivu Dominikanskog reda (lat. »Archivum Generale Ordinis Praedicatorum«) koji se nalazi u

samostanu Sv. Sabine na Aventinu. Nebitno je da se u njemu nalazi i Generalna kurija spomenutog reda.

Priređivač ovog izdanja ističe da ne zna kako je taj rukopis »dospio u vlasništvo kaptolske knjižnice talijanskog gradića Urbania, blizu Urbina« (str. 172). To ne mora biti zagonetno. Ako je, naime, fra Martin Zadrani bio član Lombardske provincije koja je imala središte u Bologni, znači da vrlo vjerojatno nije živio ni u Zadru, ni u Splitu gdje ga priređivač ovog izdanja uzalud traži (str. 7), nego na širokom području tadašnje Lombardske provincije koja je pokrivala široko područje srednje i sjeverne Italije. Stoga nikakvo čudo da se taj rukopis našao u Urbaniji. Ime Martin vrlo je često ne samo u našim krajevima nego i po cijelom katoličkom svijetu. Njegov autor vrlo je vjerojatno studirao u Bologni postigavši lektorski naslov te je nakon toga nastavio živjeti u jednomu od brojnih samostana te redovničke pokrajine.

Izdavač pokazuje da slabo poznaje povijest teologije. On za ovaj rukopis tvrdi da je napisan u razdoblju prijelaza »iz monaške teologije predskolastike u doba visoke skolastike« (str. 173). Ako je rukopis iz XIII/XIV. st., onda to nikako ne može biti. Prijelaz iz razdoblja monastičke u »predskolastičku« teologiju dogodio se u XI. i XII. st. Razdobljem »visoke« skolastike smatra se XIII. stoljeće.

Netočna je tvrdnja izdavača: »Herman D. Christianopulo, ugledni dominikanski historičar iz Zadra, koji krajem 18. stoljeća popisuje historijske i kulturne znamenitosti vezane uz dominikanske samostane duž hrvatske obale, ubraja navedeni kodeks među 23 najvrednija djela knjižnice dominikanskog samostana u Zadru. H. D. Christianopulo pretpostavlja da su *Abstractiones* nastale u 13. odnosno početkom 14. stoljeća, te da su to zapravo teološke refleksije Martina iz Zadra na knjigu *Sententija Petra Lombardskoga*« (str. 8, 172). Činjenica je da u Kristianopulovu rukopisu nema nijedne riječi ni o Martinu iz Zadra, ni o nekom djelu koje bi se zvalo *Abstractiones*, niti numeracije koju izdavač navodi. Umjesto toga, evo što on kaže: »*Sententiae sententiarum cum divisionibus super q. libri. Deinde: Scriptum in quatuor libros Sententiarum. Codex membranaceus sec. XIII. vel XIV. in 4-o. Prologi cum Prologis S. ti Thomae editis apprime consentiunt, totidem verbis, reliquiarum nonnulla discrepantia est. Deest folium primum; item nonnulli in fine*«. Izdavač je u svom stilu »zaboravio« navesti da je taj »Index codicum manuscritorum«, koji on pokušava prikazati kao plod vlastitog arhivskog istraživanja, još 1996. objavio autor ovih redaka u svojoj monografiji *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina' 1396–1807* (Filozofski fakultet, Zadar, 1996, str. 696–706). Zašto? Razlog će biti jasan iz kasnijeg izlaganja. Umjesto toga on – kao i u slučaju Kaepplija – iza sebe pušta »dimnu zavjesu« navevši siglu jednog arhiva koju je našao u mojoj knjizi, a da uopće ne zna što ona znači.

Mogao bi netko pomisliti da on nije znao da su »njegovi« izvori davno prije toga objavljeni. Stvari, međutim, sasvim drukčije stoje. On se sam otkriva izvrćući podatke koje sam ja jedini iznio u svojoj monografiji o generalnom učilištu u Zadru s tom razlikom što ih samovoljno izvrće i izopačuje njihov smisao. Kao primjer navodim ovu njegovu tvrdnju: »*Dominikanski studij u Zadru 8. 12. 1495. uzdignut je u red generalnih studija sa sveučilišnim pravima i povlasticama*« (tekst ispod vedu-

te Zadra, str. 35–36). Odakle mu to? Jedini koji je o tom sveučilištu dokumentirano pisao jest pisac ovih redaka u prije navedenoj monografiji *Generalno učilište Dominikanskog reda u Zadru ili 'Universitas Jadertina' 1396–1807* (Filozofski fakultet, Zadar, 1996). U toj knjizi (str. 295–313) opširno i dokumentirano obrazloženo je da je to sveučilište (ne »studij«) osnovano 14. lipnja 1396. Podaci o tomu mogu se naći i u zbirci izvornih dokumenata koje sam prije toga bio objavio pod naslovom *Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392–1600* (*Arhivski vjesnik* XVII–XVIII (1974/1975), str. 165, br. 38) i u nekoliko drugih znanstvenih radova objavljenih u raznim časopisima. M. Biškup (i ne samo on!) trebao bi hrvatskoj znanstvenoj javnosti objasniti na čemu temelji tu tvrdnju?

Autor ovog izdanja obilno »posuđuje« i druge stvari koje je našao u mojim publikacijama, a da to nigdje ne navodi. Samo nekoliko primjera:

Između str. 33. i 36. čak preko dvije stranice donosi vedutu Zadra iz XV. st. potpisavši ga riječima »Dominikanski studij u Zadru 8. 12. 1495. uzdignut je u red generalnih studija sa sveučilišnim pravima i povlasticama (grad prema crtežu Konrada iz Grünberga, 1485./86.)« uzetu iz moje prije navedene monografije (str. 248.) Istu vedutu dao je reproducirati na vanjskom omotu svoje knjige u smanjenoj veličini.

Na str. 166. donosi »viseći pečat dominikanskog samostana u Zadru iz fonda isprava sv. Dominika u Historijskom arhivu u Zadru (snimio: Ž. Hell, Split)« preuzet iz iste monografije (str. 23).

Na istoj stranici donosi sliku crkve sv. Dominika u Zadru »posuđenu« iz iste monografije (str. 257) ili iz druge moje knjige *Liber almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae (1684.–1790.)*, Građa za povijest visokog školstva u Hrvatskoj, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2006 (str. 64).

Na str. 170 nalazi se naslovna stranica knjige generalnog studija u Zadru koju sam objavio kako u monografiji *Generalno učilište...* (str. 356) tako i u drugoj mojoj knjizi *Liber almi Studii Generalis S. Dominici Iadrae (1684.–1790.)*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2006 (str. 76).

Nije to prvi put da profesor teologije Biškup svojim »otkrićima« obmanjuje javnost. Navest ću još jedan slučaj. G. 1995. u časopisu *Croatica christiana periodica* (god. XIX/1995, br. 36, str. 134–153) objavio je članak »Summa de paenitentia Pavla Dalmatinca (oko 1190–1255)« u kojemu je prepričao moju studiju »Fr. Paulus Hungarus seu, ut alii volunt, Dalmata O.P.« objavljenju u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (br. 7–8/1978, str. 131–156), preuzevši svu literaturu koju je tu našao i sve glavne zaključke do kojih sam došao, a da to nijednom riječju nije naveo. Samo je, onako usput, napomenuo da »S. Krsić na temelju pisanja dominikanskih povjesničara V. Fontane, A. Rovette, G. Zamagninija, V. Inchiostrija i drugih razložno zaključuje da je riječ o dominikancu iz naših strana, kojega onda s pravom zove Pavao Dalmatinac.« Sav »doprimos« M. Biškupa u toj raspravi sastoji se u činjenici da je malo opširnije prepričao sadržaj Pavlova djela *Summa de paenitentia*, i to služeći se literaturom koju je našao u mojoj raspravi. Da »zamašli« čitavu stvar, on se u svom članku pozivao ne na moju studiju, nego na knjigu Franje Šanjeka *Crkva i kršćanstvo u Hrvata* (Zagreb, Kršćanska sadašnjost,

1988, str. 162–163) koji je također prepisao od mene što je tu napisao, a da ni on to nije priznao, nego samo da »se u zadnje vrijeme, posebno nakon rasprave [koje ?] Stjepana Krasića, razložno pretpostavlja da je [fra Pavao] bio iz naših krajeva«. Da stvar bude zanimljivija, on je u časopisu *Croatica christiana periodica* (god. XIX, br. 36, str. 134), kojemu je glavni urednik, navedeni Biskupov članak objavio kao »izvorni znanstveni rad«! Doista, jedinstven slučaj da se – i to u jednom crkvenom časopisu! – jedan plagijat plagijata proglašava »izvornim radom«!

Riječju, gosp. Biskup ne samo da prisvaja rezultate tuđih radova nego ih i svjesno izvrće obmanjujući na taj način znanstvenu javnost. On sebi dopušta slobodu da iz tuđih znanstvenih radova samovoljno izdvaja pojedine dijelove uvrštavajući ih u svoje publikacije u sasvim izopačenom smislu, premda se tim predmetima nikada nije bavio, niti je kompetentan, stvarajući na taj način ne samo zbrku nego i nanošeći veliku nepravdu poštenim znanstvenicima. Gospodin Biskup bi kao profesor moralne teologije morao znati da njegov rad nema mnogo veze ni s naravnim, a još manje s kršćanskim moralom koji on predaje, te da također potpada pod zakone koji za to predviđaju točno određene sankcije.

Na kraju i jedna opaska u vezi s izvatkom iz recenzije koju je na kraju knjige objavio priređivač ovog izdanja kao dokaz visoke znanstvene »razine«. On naime (str. 195) doslovno tvrdi: »Vrijednost objavljivanja ovoga rukopisa ogleda se u činjenici da je djelo Martina Zadrana jedan od dvaju komentara *Sentencija Petra Lombardskoga* iz pera hrvatskih dominikanaca, od kojih Martinov potječe iz *predskolastičkog razdoblja*« (podcrtao S.K.). Doista nečuvena tvrdnja da su XIII/XIV. st. – kada se pretpostavlja da je napisano ovo djelo – »predskolastičko« razdoblje?! Da se ne radi ni o kakvoj zabuni, dokazuje i njegova sljedeća tvrdnja: »Kako je razvidno iz Zadrana Komentara *Sentencija Petra Lombardskoga* riječ je o teološkom traktatu koji, na tragu Petra Lombardskoga, donosi sažetak teološkog učenja u razdoblju predskolastike« (ondje). Čak i početnici studija teologije znaju da se »predskolastičkim razdobljem« smatra XI/XII. st. kada Dominikanski red još uopće nije postojao, XIII. st. stoljećem »visoke« skolastike, a XIV. st. stoljećem »kasne« skolastike. Ništa manje iznenađuje njegova sljedeća tvrdnja: »Drugi je dominikanski komentator *Sentencija Klement Ranjina* (1489.–1559.). Razvidno je da je Martinov komentar daleko stariji od Ranjinova.« (ondje). Zar je uopće potrebno naglašavati da je XIII. st. »razvidno starije« od XVI. stoljeća? I zar se vrijednost nekog djela procjenjuje samo po činjenici da je starije od nekog drugoga, pogotovo kad jedno i drugo ovise o nekom trećemu?

Ukratko, najveća vrijednost ove knjige nesumnjivo je tekst Martina Zadrana, iako u njemu ne treba tražiti posebnu originalnost koja, uostalom, u njegovo vrijeme kao pojam nije ni postojala. Sve ostalo slično prilično blijedo i neprikladno »ambalaži« u koju je zamotan njezin sadržaj. Ne treba, naime, biti posebno upućen u problematiku srednjega vijeka da se uvidi kako ovo izdanje nije na visini koju bi zasluživalo Zadrana djelo i kako bi se moglo očekivati od jednog čovjeka koji je utrošio jednu cijelu stranicu (175) u to da nam se predstavi kao ugledan i uvaženi znanstvenik.